
En viktig del av psykiatriens historie

BOKOMTALER

De siste årenes økte interesse for medisinsk historie, også som en del av vår sosiale og kulturelle historie, er kommet til uttrykk på flere måter. Tidsskriftets julenummer er et fargerikt vitnesbyrd om interessen. Stadig flere spesialforeninger har forstått betydningen av å ha et forhold til egen fortid når fremtiden skal møtes, og antall sykehussamlinger og -museer med historisk innhold øker. Foreløpig er interessen

kulminert med Sosial- og helsedepartementets vedtak om å bygge et nasjonalt medisinhistorisk museum. Et slikt museum vil imidlertid mangle kjøtt og blod hvis ikke interessen finnes der ute hvor folk behandles og pleies.

Lokale beretninger og festskrift er derfor viktig, men av og til når en slik lokal beretning utover det lokale og viser hen mot et nasjonalt anliggende. Et eksempel på det er vernepleieren og journalisten Halvor Fjermeros' lille fine bok om Emma Hjorths Hjemts historie 1898 – 1998, utgitt av Bærum kommune og det nyopprettede Emma Hjorth museum. Fjermeros beskriver utviklingen av tilbudet for dem som gjennom perioden vekslende ble betegnet som «åndssvake», «psykisk utviklingshemmede» og «mennesker med psykisk utviklingshemning». De har utgjort både en pedagogisk og en medisinsk utfordring. Men hos Fjermeros er synsvinkelen utvidet. Han viser hvordan diskusjonen om forholdet mellom privat og offentlig behandling og pleie, mellom veldedighet og offentlig ansvar, har lange røtter. Boken tar opp sentrale sosialpolitiske spørsmål i dette hundreåret, som de svakes kontroll over eget liv, mer eller mindre ufrivillig sterilisering, tyskerunger og Lebensbornbarn. Boken beretter om det endrede syn på «de åndssvake» som perioden kjennetegnes av, men også om deres gleder og sorger – om deres liv.

Det gis treffende og spennende bilder av noen av denne historiens fargerike og markante personligheter, Emma Hjorth selv, legen Ole B. Munch og pedagogen Helge Morset. Men en institusjon lever ikke bare i kraft av kjente personer. Den lever av de mange som har sitt liv og virke der. Og det er en av Fjermeros' største fortjenster at han så godt synliggjør livet omkring institusjonen, hverdagen, problemene, kritikken – og det som lyktes. Han skriver om livet ved institusjonen med innlevelse og respekt, både for dem som valgte stedet frivillig og dem som ble «plassert» der. Denne respekten gjennomsyrrer en fremstilling, der heller ikke den periodiske kritikken mot hjemmet og omsorgen stikkes under stol.

Emma Hjorth (1858 – 1921), den entusiastiske og flittige stifter, ble selv gjenstand for en kritikk som nok burde vært rettet mot det offentlige for dets manglende engasjement. Mens Bjørnson i 1904 gav fru Hjorth all sin moralske støtte til arbeidet, raste den unge Falkberget i 1911 mot det han oppfattet som «torturanstalter» for fattigfolk. Etter en periode med intens diskusjon og kritikk overdrog Emma Hjorth i 1914 hele anlegget til Kirkedepartementet. Nå skulle det offentlige inn, men kapitlet som omhandler årene 1915 – 45 heter treffende Krise og krig under statens sparekniv. Lederen for «abnormskolevesenet» uttalte kort etter sin tiltreden: «Jeg vil gjøre det til min oppgave at prøve at faa dette budget saa litet som mulig.» Med all respekt for budsjett disiplin er dette ingen perspektivrik tiltredelseserklæring.

Emma Hjorths Hjem finnes ikke lenger som institusjon, men beretningen om hjemmet er blitt en komprimert fremstilling av norsk «åndssvakeomsorgs» historie: Tidsvis ydmykende behandling preget av elendige materielle forhold, men også båret frem av kjærlighet, omsorg og en innsats det bør stå respekt av. Boken gir, også i kraft av et rikholdig bildemateriale, et spennende bilde av vår «nære fortid». Men den åpner samtidig for spørsmål som krever andre svar enn dem en kortfattet jubileumsberetning kan gi. Undersøkelser av f.eks. tvangssteriliseringene og deres omfang, Lebensbornbarnas skjebne eller virksomheten under krigen bør bli gjenstand for grundigere studier. Forfatteren og museet fortjener takk for boken, men også for å ha pekt på sosialpolitisk viktige forskningsfelter.

Per E.Børdahl
Kvinnekliniken
Rikshospitalet

Publisert: 20. april 2000. Tidsskr Nor Legeforen.
© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. september 2026.